

ชื่อบ้านนามเมืองภาคใต้ (6) ปัตตานี

รองศาสตราจารย์ประพนธ์ เรืองณรงค์¹

จังหวัดปัตตานีมีเขตการปกครอง 12 อำเภอคือ อำเภอเมืองปัตตานี ยะหริ่ง ยะรัง ปะนาเระ สายบุรี มายอ หนองจิก โลกโพธิ์ แม่ลาน ทุ่งยางแดง กะพ้อ และไม้แก่น

ปัตตานี

ชาวใต้มักเรียกปัตตานีว่าเมืองตานีหรือเมืองตานีซึ่งตรงกับคำบาลีสันสกฤตว่า ทานี หมายถึงเมืองใหญ่บ้างว่ามาจากคำ ปัตนิหรือปัตนี เป็นคำบาลีสันสกฤตเช่นกัน หมายถึงสตรีแม่เรือน ในที่นี้หมายถึงสตรีครองเมือง เพราะอดีตเมืองปัตตานีมีราชาซึ่งชาวเมืองออกเสียงเป็นรายอ จำนวน 4 องค์ นอกนั้นเป็นบุรุษ รายอสตรีต่างครองราชย์ในช่วงต่อไปนี้ คือ รายอฮิยา พ.ศ.2127 - 2159 รายอบีรู พ.ศ.2159 - 2166 รายออูง พ.ศ.2166 - 2178 และรายอกูนิง พ.ศ.2178 - 2231 ชื่อรายอล้วนตั้งชื่อตามสตรีต่างๆ คือ ฮิยา - สี่เขียว, บีรู - สี่น้ำเงิน, อูง - สี่ม่วง และกูนิง - สี่เหลือง ชาวไทยก็นิยมตั้งชื่อทำนองนี้เช่นกัน ยุครายอกูนิงปัตตานีเข้ามาอยู่ในเขตการปกครองของไทย (รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) และนำป็นพญาตานีไปไว้ที่กรุงเทพฯ รวมทั้งปัตตานีถูกแบ่งออกเป็น 7 หัวเมืองคือ ปัตตานี ยะหริ่ง สายบุรี หนองจิก รามัน ระแงะ และยะลา

ปัตตานีมาจากคำมลายูว่า เปอตานี (Pertani) หมายถึงชานาหรือชาวสวน อีกคำหนึ่งคือ ตานี (Tani) หมายถึง ทำนาหรือทำสวน ปัตตานีจึงเป็นแหล่งกิจกรรมมาตั้งแต่อดีต

ปัตตานีมาจากคำมลายูอีกคำหนึ่งว่า ปันตัยอินี (Pantaiini) หมายถึงหาดนี้ ตามตำนานไทรบุรีเล่าถึงพระธิดาเจ้าเมืองไทรบุรี (หรือรัฐเคดาห์ของมาเลเซียปัจจุบัน) ทรงช้างนำขบวนไปสร้างบ้านแปลงเมือง ณ ฝั่งทะเลตะวันออก ปรากฏนิมิตมงคลคือมีกระจงเผือก (กระจงรูปร่างคล้ายกวาง แต่ไม่มีเขา ตัวผู้มีเขี้ยวแหลมคม) วิ่งตัดหน้าขบวนพระที่นั่ง พระธิดาถามว่ามันวิ่งหายไปไหนแล้ว ทหารทูลเป็นภาษามลายูว่าปันตันอินี (ปันตัย = ชายหาด อินี = นี้) หมายถึง กระจงเผือกวิ่งหายไปตรงหาดนี้ เมื่อสร้างเมืองตรงที่เกิดนิมิตดังกล่าว จึงตั้งเมืองว่า ปันตัยอินี ต่อมากลายเสียงเป็นปัตตานี

ยะหริ่ง

ขอเริ่มชื่ออำเภอเคยเป็นหนึ่งในเจ็ดหัวเมืองคือ ยะหริ่ง ซึ่งเป็นคำมลายูกลายเสียงมาจากยือริง หมายถึงต้นเนียง ภาคกลางเรียกพะเนียงหรือชะเนียง บ้างว่ายะหริ่งหมายถึง อวนชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านใช้จับปลา ยุคมณฑลปัตตานีเมืองยะหริ่งถูกยุบ

¹ อดีตคณาธิการวารสารรัฐสมิแล ปัจจุบันเป็นกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ราชบัณฑิตยสถาน

เป็นอำเภอยามู ตัวอำเภอตั้งอยู่ที่หมู่บ้านยามู ยามู หมายถึง ดันฝรั่ง ชาวใต้ทั่วไปเรียกฝรั่งว่าชมพู่ บางถิ่นเรียกชมพู่ยามู หรือชมพู่ย่าหุมู ทางการยกฐานะเป็นอำเภอยะหริ่งเมื่อปี พ.ศ.2481

ยะรัง

ยะรังกลายเสียงมาจากจัมหรือยือแฆ (Cegar) แปลว่าไหลเชี่ยวหรือระมัดระวัง หมายถึง ช่วงแม่น้ำปัตตานีผ่านชุมชนยะรัง ปรากฏว่าสายน้ำไหลเชี่ยวจึงต้องระมัดระวัง เพราะมีแก่งขวางกั้นบ้างว่ามาจากคำว่ายือลิมอ หมายถึงผลทับทิม อำเภอยะรังเป็นที่ตั้งเมืองเก่าของปัตตานี สันนิษฐานกันว่าเป็นคือลังกาสุกะ ซึ่งเป็นยุคชาวพุทธ-ฮินดูจากอินเดีย เข้ามามีอำนาจก่อนชาวมุสลิมจากชวา จึงปรากฏคำสั่งสกฤตผสมผสานอยู่ในชื่อบ้านนามเมืองถิ่นนี้ เช่น บ้านประแว หมายถึงบ้านพระวัง บ้านปีดูดูตี หมายถึงบ้านประดูโพธิ์

สมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงปรับปรุง 7 หัวเมือง แบ่งเป็นเขตตำบล อำเภอและจังหวัด ปรากฏว่ายะรังเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับจังหวัดปัตตานี มาจนทุกวันนี้

ปะนาเระ

ปะนาเระ คำมลายูหมายถึงชักลาก ยุคนั้นตรงทำน้ำปะนาเระคองมีน้ำตื้น เรือไม่สามารถเข้าเทียบทำได้สะดวก ชาวบ้านจึงชักลากเรือเพื่อเทียบท่าตามต้องการ บ้างว่าปะนาเระมาจาก ปาตา หมายถึง ชายหาด ตาเระ หมายถึง ตากอวน รวมความแล้วหมายถึง ชายหาดเป็นที่ตากอวนหาปลา

ปะนาเระเคยขึ้นกับเมืองยะหริ่ง พ.ศ.2444 จัดตั้งอำเภอปะนาเระขึ้นกับเมืองปัตตานีมาตั้งแต่บัดนั้น

สายบุรี

สายบุรีเดิมมักเรียกเมืองสาย ซึ่งไม่ทราบความหมายชัดเจน สายบุรีเคยเป็นหนึ่งในหัวเมืองสิบสองนักษัตรของนครศรีธรรมราช ถือตราหนู (ชวด) เป็นตราประจำเมือง สายบุรีเดิมตั้งเมืองเข้าไปตามลำน้ำสายบุรี แล้วย้ายมาตั้งเมืองใหม่ที่บริเวณภูเขาสะลินดงบายู (สะลินดง = ที่กำบังบายู = พายุ) สายบุรีมีอีกชื่อหนึ่งว่าตะลูนัน ชื่อนี้เป็นคำมลายูคือตะลูนัน หมายถึงหลุมหรือช่อง ส่วนคำไทยลากไปหาตะลุ่มพัน หมายถึง ตะลุ่มจำนวนพัน ตะลุ่มคือ ภาชนะมีเชิงคล้ายพานใส่ของ ตำนานเล่าว่าคนธรรพ์เจ้าที่รักษาข้าวของในถ้ำภูเขาสะลินดงบายู มีความเมตตามักให้ชาวบ้านยืมข้าวของไปใช้ แต่ภายหลังคนธรรพ์โกรธมากเพราะชาวบ้านหลายคนไม่ส่งคืนข้าวของตามกำหนด คนธรรพ์เลยนำข้าวของบรรจุน้ำหนักพันๆ ไปโยนลงทะเลจนหมดเกลี้ยง

ที่สายบุรีมีชื่อหมู่บ้านบ่งบอกความเป็นมา น่าสนใจ เช่น บ้านปะเสยาวอ หมายถึงหาดทรายขาวชวา (ปะเส = หาดทราย ยาวอ = ชวา) เข้าใจว่าหมู่บ้านแห่งนี้ ชาวมุสลิมชวาเดินทางมาตั้งหลักปักฐานเป็นครั้งแรก พร้อมทั้งนำศาสนาอิสลามมาเผยแผ่ตั้งแต่บัดนั้น

สายบุรียุคต้นรัตนโกสินทร์เคยเป็นหนึ่งในเจ็ดหัวเมืองของไทย และเป็นหัวเมืองหนึ่งของมณฑลปัตตานี ต่อมา พ.ศ.2475 ทางการยุบเมืองสายบุรีเป็นอำเภอตะลูนัน จนกระทั่ง พ.ศ.2481 เปลี่ยนเป็นอำเภอสายบุรีมาจนทุกวันนี้

มายอ

มายอคำมลายูหมายถึงต้นมะตูม คำมลายูกลางว่ามายา (Maja) ชุนศิลป์กรรมพิเศษ (แปลกศิลป์กรรมพิเศษ) ผู้เขียนหนังสือคำพ้องไทย-มลายู เคยบอกผู้เขียนว่า ชื่อเมืองหมันยาในเรื่องอิเหนา

มาจากคำว่ามาษาหมายถึงต้นมะตูมเช่นกัน อีกคำคือมีชปาหิตซึ่งเป็นชื่ออาณาจักรชวาโบราณ หมายถึงมะตูมมีรสขมมาจากคำว่า (Maja (มะตูม) + Pahit (รสขม)

มาขอคำมลาจากลายเสียงจากคำไทยว่า “เมืองยอน” ปัจจุบันเมืองยอนเป็นชื่อหมู่บ้านครั้งอดีตเป็นชุมชนใหญ่ จึงเรียกว่าเมืองยอน คำว่ายอนเกี่ยวข้องกับนิทานการติดตามช้างเชือกสำคัญผู้ติดตามช้างคือนายยังหรือโตะหยังพร้อมด้วยน้อง 4 คน ชาวบ้านมักเรียกนายยังว่าพีเณร ภายหลังพีเณรกลายเป็นพิเทน ต่อมาคือชื่อดาบพิเทนเรื่องเล่าโตะหยังติดตามช้างจนหนีคเหน้อยจึงไปนั่งยอนหมากหรือยอนหมาก หมายถึง ตะบันหมากสำหรับกิน ที่ตรงนั้นภายหลังเรียกว่า เมืองยอน

ชุมชนมาขอเคยเป็นส่วนหนึ่งของเมืองยะหริ่ง ช่วง พ.ศ.2443 จัดตั้งเป็นอำเภอระกาละ คำว่าระกาละเป็นชื่อคลองที่ไหลผ่านชุมชน ชาวบ้านออกเสียงว่าแลกาละ แปลว่า คดเคี้ยว ต่อมา พ.ศ.2444 เปลี่ยนเป็นอำเภอมาขอตามชื่อดาบที่ตั้งอำเภอมาจนปัจจุบัน

หนองจิก

ชื่ออำเภอนี้เป็นคำไทย หมายถึงต้นจิกริมหนองน้ำ ต้นจิกเป็นไม้ลำต้นขนาดกลาง ชอบขึ้นในที่น้ำท่วมถึง อำเภอนี้เดิมชื่ออำเภอดุยงเป็นคำมลา หมายถึงปลายแหลมริมฝั่งน้ำ โดยเรียกตามท่าเลที่ตั้ง จนกระทั่ง พ.ศ.2481 เปลี่ยนกลับเป็นอำเภอหนองจิกมาจนทุกวันนี้

เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสเมืองหนองจิก ซึ่งเคยเป็นเมืองหนึ่งในเจ็ดหัวเมือง ทรงตั้งชื่อวัดตุงที่หนองจิกว่า “วัดมุจลินทร์วปวิหาร” คำบาลีสันสกฤตนี้แปลว่าหนองจิกเช่นกัน นอกจากนี้ทรงตั้งชื่อวัดบางน้ำจืดที่อำเภอเมืองปัตตานีว่า “วัดตานีนรสโมสร”

โคกโพธิ์

โคกโพธิ์หมายถึงบริเวณเนินสูงมีต้นโพธิ์มองเห็นเด่นแต่ไกล อำเภอนี้เดิมชื่อ “อำเภอเมืองเก่า” (พ.ศ.2443) ขึ้นกับเมืองหนองจิก เมื่อยุบเมืองหนองจิกไปขึ้นกับปัตตานี อำเภอเมืองเก่าจึงย้ายไปตั้งใหม่ที่ตำบลมะกรูด จึงเรียกอำเภอมะกรูด (พ.ศ.2460) และเมื่อย้ายไปตั้งใหม่อีกครั้งที่ตำบลโคกโพธิ์ เลยเรียกอำเภอโคกโพธิ์ (พ.ศ.2481) เนินเขาที่ตั้งอำเภอนี้ชื่อ ควนบุ หมายถึงเนินดินเป็นที่หลบภัยหรือเป็นค่ายรบ

อำเภอโคกโพธิ์เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2472 เวลาเที่ยงวัน มีเหตุการณ์สำคัญคือเป็นสถานที่เกิดสุริยุปราคาหมดทั้งดวงหรือเต็มคราส มีดสนิทถึง 5 นาที มีนักดาราศาสตร์ต่างชาติเดินทางไปตั้งกล้องส่องดู และที่สำคัญคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จโดยรถไฟพระที่นั่งจากกรุงเทพฯ ถึงสถานีโคกโพธิ์ (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสถานีปัตตานี) เพื่อทอดพระเนตรสุริยุปราคาเต็มดวงดังกล่าว ทุกวันนี้ยังปรากฏพลับพลาที่ประทับ และสถานที่ราชการหลายแห่งในอำเภอนี้ เดิมเป็นที่พักของข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จและที่พักนักดาราศาสตร์ต่างชาติ

แม่ลาน

แม่ลานหมายถึงลานต้นใหญ่ ลานคล้ายต้นตาล ใบไ้จารหนังสือและทำเครื่องจักสานทางการจัดตั้งอำเภอแม่ลาน เมื่อ พ.ศ.2538

ทุ่งยางแดง

ชื่ออำเภอนี้หมายถึง ท้องทุ่งมองเห็นต้นยางแดงเด่นชัดแต่ไกล ไม้ยางมีหลายชนิด ชนิดใบอ่อนสีคล้ำเรียกว่างาดำ ชนิดใบอ่อนสีแดงเรียกว่างาดงหรือยางนา ทางการจัดตั้งอำเภอทุ่งยางแดง เมื่อ พ.ศ.2537

กะพ้อ

ชื่ออำเภอที่ตั้งชื่อตามหมู่บ้านเจาะกะพ้อ เจาะหรือจ่อเราะ เป็นคำมลายูหมายถึงห้วยหรือลำธาร กะพ้อเป็นพืชตระกูลปาล์ม

เล่ากันว่าที่ตำบลกะรูปี (กะรูปีหรือคือลูปี คล้ายต้นระกำ ชาวใต้เรียกต้นหลุมพี) อำเภอกะพ้อ มีชาวไทยยุคกรุงศรีอยุธยาเคยติดตามช้างสำคัญ เชือกหนึ่ง และมาตั้งหลักปักฐานไม่กลับถิ่นเดิม และเล่าต่อกันว่ายังมีกระดิ่งผูกคอช้าง และปลูกสำหรับความชังอย่างละ 1 คู่ เก็บรักษาไว้ที่กำนัน ตำบลกะรูปี ทางการจัดตั้งอำเภอกะพ้อ เมื่อ พ.ศ. 2536

ไม้แก่น

ตำนานเล่าถึงต้นหว้าใหญ่ หรือมลายูเรียก ต้นกร้อแย ธรรมชาติต้นหว้าเป็นไม้ไม่มีแก่น แต่ต้นหว้านั้นมีแก่นทั้งต้น ชาวบ้านจึงนำชิ้นส่วนแก่นหว้านั้นไปถวายขุนนางที่มาปกครอง ปรากฏว่าแก่นไม้หว้านั้นกลายเป็นทอง ชาวบ้านจึงถือว่าหว้าต้นนั้นศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันคงเหลือแต่ชื่อไม้แก่นเป็นอนุสรณ์ ทางการจัดตั้งอำเภอไม้แก่นเมื่อ พ.ศ.2537

ที่อำเภอไม้แก่น มีชื่อตำบลที่ทางการไปปรับเปลี่ยนใหม่ซึ่งเป็นลักษณะทำลายความหมายเดิม เช่น บ้านเกาะเล่าปี เดิมเป็นคำมลายูว่า ปูเลอาปี หมายถึง เกาะที่มีไฟ (ปูเล = เกาะ อาปี = ไฟ) บ้านนางละเวงเดิมเป็นคำมลายูว่า ลาเวง (Lawang) หมายถึง ปลาตุก

แต่ละอำเภอมีชื่อตำบลและหมู่บ้าน นอกจากหมายถึงคำแปลที่บอกจุดเด่นของทำเลที่ตั้ง เช่น ชื่อต้นไม้ สัตว์ และสภาพภูมิศาสตร์ ที่น่าสนใจ อีกคือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องซึ่งเล่ากันมาเป็นตำนาน เช่น

รูสะมิแล ชื่อตำบลและหมู่บ้านเขตอำเภอเมือง คำมลายู รู = ต้นสน สะมิแล = จำนวนเก้า

หมายถึง สนเก้าต้น ซึ่งเกี่ยวกับตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เล่ากันว่านางกุมเรื่อสำเภา 9 ลำ มาจากเมืองจีน เพื่อติดตามพี่ชายชื่อ ลิ้มเตาเทียน ชาวปัตตานีเรียก ลิ้มโต๊ะเคียม ซึ่งมาตั้งหลักปักฐานแต่งงานกับสาวมุสลิมปัตตานีเชื้อสายราชา ลิ้มเตาเทียนเป็นนายช่างหล่อปืนใหญ่และสร้างมัสยิดที่บ้านกรือเซะ ด้วยเหตุนี้เมื่อน้องสาวมาพบและอ้อนวอนให้กลับมาดูภูมิ พี่ชายจึงปฏิเสธจน ลิ้มกอเหนี่ยว โศกเศร้าเสียใจ นางได้ตั้งสัจจาไว้กับมารดาว่า ถ้าไม่สามารถนำพี่ชายกลับคืนถิ่นเดิมนางขอยอมตาย ในที่สุดลิ้มกอเหนี่ยวผูกคอตายที่ต้นมะม่วงหิมพานต์หรือต้นยาร่วง ก่อนตายนางสาปไม่ให้พี่ชายทำงานสำเร็จ มัสยิดที่กรือเซะจึงสร้างค้างคามานจนบัดนี้ เล่ากันว่าต่อหลังคาขึ้นถึงสามครั้งก็ถูกฟ้าทะลายถึงสามครา หรือปืนใหญ่ที่ชื่อพญาตานี หล่อกระบอกเสร็จแล้วแต่กระสุนปืนไม่ลั่น จนลิ้มเตาเทียนต้องจบชีวิตด้วยกระสุนปืน ขณะทดลองยิงปืนใหญ่กระบอกนี้ ส่วนสำเภาเก้าลำของลิ้มกอเหนี่ยว ภายหลังกลายเป็นสนเก้าต้น ยืนต้นเรียงรายอยู่ริมทะเล จนกลายเป็นตำนานรูสะมิแลมาจนบัดนี้

สุสานดาโต๊ะปันยัง ที่หมู่บ้านดาโต๊ะ ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง คำว่า ดาโต๊ะ หมายถึง ผู้อาวุโสควรแก่การนับถือ หมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่ฝังศพดาโต๊ะปันยัง ปันยังเป็นคำมลายู แปลว่า ความยาวหมายถึงดาโต๊ะผู้มีความยาวอันน่าพิศวง ตำนานเล่าว่าสมัยราชอับดุลครองปัตตานี พระนางต้องการให้ช่างเงินหล่อปืนใหญ่จึงจำเป็นต้องใช้ทองเหลืองจำนวนมาก และกำหนดโทษไว้ว่าผู้ใดมีทองเหลืองไว้ในครอบครอง ถ้าไม่นำไปถวายผู้นั้น จะถูกประหารชีวิต ปรากฏว่าคอมบักพ่อค้าทองเหลืองจากสุมาตราไม่ปฏิบัติตาม เพราะต้องการนำไปขายแก่พ่อค้าชาวมะละกา เขาจึงถูกจับกุมและถูกประหารชีวิต

ศพคอมปักถูกโยนทิ้งลงแม่น้ำปัตตานี เล่ากันว่าศพลอยทวนน้ำเข้าไปในคลองปาเระ ลักษณะศพนั้นมีไข่เป็นลักษณะแวนอน กลับเป็นแนวตั้ง โผล่เพียงศีรษะ ชาวบ้านช่วยกันนำศพไปทิ้งที่เดิม ศพก็ยังลอยทวนน้ำเข้ามาอีกเป็นอย่างนี้ทุกครั้ง ชาวบ้านเลยนำศพไปฝังตามประเพณีชาวมุสลิม โดยช่วยกันขุดหลุมและวัดหลุมศพให้เท่ากับความยาวของศพ แต่ทุกครั้งเมื่อหย่อนศพลงหลุม ปรากฏว่าศพมีความยาวกว่าหลุม จึงดูเป็นที่อัศจรรย์ ในที่สุดชาวบ้านใช้วิธีพับขาศพหรืออเข่าทั้งสองข้าง จึงลงหลุมได้ดังความต้องการ เหตุนี้จึงเรียกว่าดาโต๊ะบันยัง หรือออกเสียงตามคำมลายู บัตตานีว่าดาโต๊ะบันแย ปัจจุบันมีความเชื่อว่าการวัดรอบหลุมศพดาโต๊ะบันยังแต่ละครั้งก็ยังไม่เท่ากัน และเชื่อกันว่าถ้าการวัดครั้งที่สองได้ระยะสั้นกว่าครั้งแรก แสดงว่าผู้วัดนั้นจะมีอายุสั้นลง และในทางกลับกันถ้าการวัดครั้งที่สองยาวกว่าการวัดครั้งแรก แสดงว่าผู้วัดนั้นจะมีชีวิตยืนยาวขึ้น

วัดช้างให้ หรือวัดราษฎร์บูรณะตั้งอยู่ที่อำเภอโคกโพธิ์ เป็นที่รู้จักกันดี เพราะคู่กับพระเครื่อง หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด สาเหตุที่ชื่อวัดช้างให้เพราะตั้งชื่อตามต้นไม้เครือเถาชนิดหนึ่งที่ขึ้นชุกชุมบริเวณนั้น ชาวบ้านเรียกว่า “ย่านช้างให้” และตั้งชื่อตามสถานที่เล่าถึงพระยาไทรบุรีไม่ทราบว่ อกก็ได้ แต่ชาวบ้านเรียกว่าพระยาแก้มดำ พระองค์ต้องการสร้างเมืองใหม่ให้แก่พระธิดา จึงปล่อยช้างเลี้ยงตาย ถ้าช้างหยุดที่ใดก็จะสร้างเมืองใหม่ที่นั่น ปรากฏว่าช้างหยุดบริเวณป่าแห่งหนึ่ง และเดินวนเวียนเป็นลักษณะทักษิณาวัตร เสมือนกับว่าช้างให้ความเป็นมงคล แต่พระธิดาต้องการสร้างเมืองใหม่ที่ชายทะเล ภายหลังได้สร้างเมืองปัตตานี ดังที่เล่าในชื่อบ้านนามเมืองปัตตานี ส่วนสถานที่ช้างให้ความเป็นมงคลนั้น ภายหลังพระยาไทรบุรีมาสร้างวัดและตั้งชื่อว่าวัดช้างให้มาจนบัดนี้

ต่อมาพระยาไทรบุรีได้นิมนต์หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดมาเป็นเจ้าอาวาส ที่เรียกว่าหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด เพราะช่วงวัยหนุ่มท่านเดินทางจากสงขลาบ้านเกิดโดยเรือสำเภาเพื่อไปกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าเกิดอาเพศเรือสำเภาแล่นต่อไปไม่ได้ น้ำจืดในเรือหมดเกลี้ยง ผู้คนในเรือพากันกระหายน้ำ นายสำเภาคงเห็นหลวงพ่อทวดผิวดำ น่องทู่ จึงเข้าใจว่าปัญหาคงมาจากท่าน จึงนิมนต์หลวงพ่อทวดลงเรือมาดเพื่อนำไปขึ้นเกาะใกล้ๆ หลวงพ่อทวดจึงแสดงอิทธิฤทธิ์หย่อนเท้าลงในน้ำทะเล ปรากฏว่าทุกคนเห็นแสงแพรวพราวตรงน้ำทะเลช่วงนั้น และตักน้ำทะเลขึ้นมาดื่มได้เพราะรสจืดสนิท ทุกคนในเรือจึงรอดตาย และยอมรับนับถือหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดมาตั้งแต่บัดนั้น หลังจากเดินทางกลับจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว ท่านมักชูดงค้ำไปตามหมู่บ้านในเขตมาเลเซียปัจจุบัน สมัยนั้นยังอยู่ภายใต้การปกครองของไทย ชาวไทรบุรีหรือชาวรัฐเคดาห์มักเรียกหลวงพ่อทวดว่า “ท่านลังกา” เพราะหลวงพ่อทวดผิวดำอย่างชาวลังกา หรือเรียกว่า “หลวงพ่อเจดีย์” เพราะช่วงมรณภาพในเขตไทรบุรี ชาวบ้านช่วยกันหามศพท่านจากหมู่บ้านไทรบุรีไปที่วัดช้างให้ ค่าลงที่หมู่บ้านใดก็วางศพไว้ที่หมู่บ้านนั้น ตรงที่วางศพนั้นชาวบ้านมักสร้างเจดีย์ไว้บูชา จึงเรียกหลวงพ่อทวดว่าหลวงพ่อเจดีย์ หลังจากหลวงพ่อทวุดมรณภาพแล้ว วัดช้างให้มีสภาพกรำงเป็นเวลานาน ภายหลังมีเจ้าอาวาสสืบต่อกันมาหลายรุ่น จนกระทั่ง พ.ศ.2484 อาจารย์ทิม ชมมชโร (พระครูวิสัยโสภณ) เป็นเจ้าอาวาสได้ทำพิธีปลุกเสกสร้างพระเครื่อง หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดขึ้นครั้งแรก ปรากฏว่ามีผู้คนพากันศรัทธามาจนทุกวันนี้

ชื่อบ้านนามเมืองในเขตเทศบาลเมืองปัตตานีที่ควรรู้จัก เช่น สะพานเดชาอนุชิต เป็นชื่อสะพานข้ามแม่น้ำปัตตานี ตั้งชื่อเป็นอนุสรณ์แก่

พระยาเดชาอนุชิตสยามิศรีภักดี (หนา บุนนาค) สมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานี ถัดมา **สนามศักดิ์ เสนี** เป็นชื่อสนามหน้าหน้าโรงเรียนเบญจมราชูทิศ หรือหน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานี โดยตั้งเป็นอนุสรณ์แก่พระยาศักดิ์เสนี คือ นายหนา บุนนาค ก่อนที่จะมาเป็นพระยาเดชาอนุชิตฯ

โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ชื่อโรงเรียนนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระราชบิดาที่เคยเสด็จประพาสมณฑลปัตตานี โรงเรียนดังกล่าวจัดไว้สำหรับเป็นที่เล่าเรียนของนักเรียนชาย

เล่ากันว่าสตรีเก่งของปัตตานียุคนั้นคือภรรยาของพระยาเดชาอนุชิตฯ นั่นเอง เธอเป็นชาวเยอรมัน ชาวบ้านเรียกคุณหญิงแห่มม คุณหญิงแห่มมสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ กรุงเทพฯ เมื่อมาอยู่ที่ปัตตานีจึงดำริจัดตั้งโรงเรียนสตรีมณฑลปัตตานี พ.ศ.2456 และทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ ในยุคนั้นขุนพิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา) เป็นกรรมการมณฑลปัตตานี ต่อมาโรงเรียนสตรีมณฑลปัตตานีทำพิธีเปิดเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.2465 ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียน “สตรีปัตตานีเดชะปัตตนยานุกูล” โดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเสนาบดีกระทรวงธรรม

การเป็นผู้ตั้งชื่อโรงเรียนนี้ เพื่อเป็นเกียรติแก่พระยาเดชาอนุชิตฯ และภรรยาหรือคุณหญิงแห่มมผู้ก่อตั้งโรงเรียน นั่นคือคำว่าเดชะ หมายถึงพระยาเดชาอนุชิตฯ ปัตตานีสันธิกับนุกูลหมายถึงแม่บ้านหรือภรรยาพร้อมก่อตั้ง

ภูมินามสุดท้ายคือค่ายอิงคยุทธบริหาร เป็นชื่อค่ายทหารที่ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิก ตั้งขึ้นเป็นอนุสรณ์แก่พันเอกขุนอิงคยุทธบริหาร (ทองสุก อิงกุล) ซึ่งสร้างวีรกรรมนำทหารและยุวชนทหารปัตตานีต่อสู้กับทหารญี่ปุ่น จนเสียชีวิต เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2484

คำขวัญจังหวัดปัตตานี - “บุญสะอาด หาดทรายสวย รวยน้ำตก นกเขาดี ลูกหยีอร่อย หอยแครงสด”

ตราประจำจังหวัดปัตตานี - รูปปืนใหญ่ หรือปืนพญาตานี ปัจจุบันตั้งอยู่หน้ากระทรวงกลาโหม

